

ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ ТИМОШЕНКО,*кандидат юридичних наук, доцент**Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільного права та процесу;* <https://orcid.org/0000-0001-7008-7007>,*e-mail: timoshenkolex@gmail.com***ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ ФІЗИЧНОЮ ОСОБОЮ, ПОТЕРПІЛОЮ
ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПРАВА НА КОМПЕНСАЦІЮ
ШКОДИ ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВИ (ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

Визначено правові підстави здійснення фізичною особою права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок держави (Державного бюджету України), проаналізовано та встановлено особливості таких правових підстав. Зазначено, що для компенсації шкоди, завданої потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, за рахунок Державного бюджету України одного лише вчинення кримінального правопорушення як підстави виникнення цивільно-правової відповідальності недостатньо. Тому додатковими підставами є такі юридичні факти, як невстановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, або якщо така особа є неплатоспроможною.

Окремо зауважено, що право на відшкодування шкоди фізичній особі, що потерпіла від кримінального правопорушення, виникає з моменту настання обставин, що унеможливають її відшкодування (компенсацію) особою, яка її заподіяла, а не з моменту завдання такої шкоди. З'ясовано особливості здійснення фізичною особою права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок Державного бюджету України. Тому при визначенні осіб, зобов'язаних відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, важливим є відмежування особи, яка фактично завдала шкоду, та особи, котра має відшкодувати (компенсувати) шкоду (держава, за рахунок Державного бюджету).

Наголошено, що держава не несе відповідальність за шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням. Йдеться про виникнення обов'язку в держави за наявності певних юридичних фактів відшкодувати завдану кримінальним правопорушенням шкоду. Умовами покладення обов'язку на державу (Державний бюджет України) є: шкода (майнова, фізична (тілесна), моральна (немайнова)) має бути завдана кримінальним правопорушенням саме фізичній особі, членам її сім'ї чи її близьким родичам; шкода є наслідком кримінального правопорушення; не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (або особа встановлена, але не можливо її знайти); особа, що заподіяла шкоду, має бути неплатоспроможною.

Запропоновано шляхи вдосконалення механізму правового регулювання відносин із відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок Державного бюджету України. Правовий механізм відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, з метою забезпечення функцій цивільно-правової відповідальності повинен перебувати у площині цивільно-правового регулювання відносин із відшкодування шкоди.

Ключові слова: *шкода, кримінальне правопорушення, фізична особа, обов'язок, підстави відшкодування, умови, відповідальність, державний бюджет.*

Оригінальна стаття

ВСТУП. Компенсація шкоди від кримінального правопорушення завжди перебуває у фокусі соціальної уваги та здавна привертала увагу фахівців у сфері права, філософії, психології. Захист жертв кримінальних правопорушень є однією з центральних проблем держави та міжнародного співтовариства в цілому. Адже компенсація шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень спрямована на від-

новлення соціального порядку, тому якнайшвидше вирішення цього питання є показником правової системи в будь-якій державі світу.

Реалізація державою таких функцій, як охорона і захист прав та охоронюваних законом інтересів громадян, передбачає створення дієвого правового механізму компенсації шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Будь-який правовий механізм має

бути закріплено в законодавстві держави. Так, Конституція України є тим правовим актом, який закріплює основні засади та керівні ідеї, що формують правовий механізм компенсації. Отже, держава має обов'язок забезпечити дотримання прав і свобод людини й у разі їх оспорювання, невизнання або порушення звернутися до суду за захистом, тобто з вимогою про компенсацію майнової (немайнової) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (статті 55, 56, 64 Конституції України)¹. Тому потерпілим мають бути забезпечені доступ до правосуддя та справедлива компенсація шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Проте ми спостерігаємо зовсім іншу картину. Сотні тисяч громадян щороку стають потерпілими від кримінальних правопорушень в Україні. Звичайно, що вони сподіваються на покарання винної особи, але насамперед вони прагнуть до відновлення власного майнового та особистого немайнового становища. Водночас норми українського законодавства такої можливості не дають, хоча й не заперечують її існування у фізичних осіб. Так, статті 1177 та 1207 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), що встановлюють підґрунтя для відшкодування (компенсації) шкоди (збитків) фізичній особі, потерпілій від кримінального правопорушення, відсилають до спеціального закону, якого не існує. Отже, існує питання щодо дієвості правового механізму для компенсації особі шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок держави. У зв'язку із цим є актуальним дослідження правових підстав здійснення фізичною особою, потерпілою від кримінального правопорушення, права на компенсацію шкоди державою (за рахунок Державного бюджету України).

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є встановлення особливостей правових підстав здійснення фізичною особою права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок Державного бюджету України. *Завданнями* статті є: визначити правові підстави здійснення фізичною особою права на компенсацію за рахунок Державного бюджету України шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; з'ясувати особливості здійснення фізичною особою

права на компенсацію такої шкоди за рахунок держави; запропонувати шляхи вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання відносин із компенсації (відшкодування) шкоди (збитків).

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Під час дослідження ми послуговувалися теоретико-методологічними прийомами та засобами пізнання, а саме: формально-логічним, порівняльно-правовим, аналітичним, діалектичним тощо. Порівняльно-правовий метод застосовувався при дослідженні способів усунення прогалин у законодавстві України. Використання діалектичного методу полягає у використанні окремих парних категорій діалектики та діалектичної тріади. Провести відповідний аналіз змісту статей 1166, 1167, 1177, 1207 ЦК України та інших норм права, що регулюють відносини із компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок держави, дозволило використання формально-логічного методу. Метод системного підходу та системно-структурний надали змогу розглянути зобов'язання з компенсації шкоди як складне правове явище та дослідити системні й структурні зв'язки його елементів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Заподіяння кримінальним правопорушенням шкоди фізичній особі є підставою для настання як кримінально-правової, так і цивільно-правової відповідальності для заподіювача перед потерпілим. Цивільно-правовою відповідальністю за шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, є застосування до правопорушника в разі вчинення ним протиправних дій (бездіяльності), що передбачені договором чи законом, заходів державного примусу шляхом накладення додаткових цивільно-правових обов'язків майнового характеру (санкцій) (Борисова та ін., 2011, с. 125). Цивільно-правова відповідальність за шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням, передбачена з метою відновлення принципу справедливості у приватній сфері кожної окремої потерпілої особи (компенсація шкоди, покарання винного) та здійснюється в межах правового механізму захисту цивільних прав і охоронюваних законом інтересів – субмеханізму відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, є система правових принципів, підстави, умови, суб'єкти, зміст, обсяг, розмір відшкодування шкоди, а також способи та порядок захисту, встановлені законодавством з метою дієвого відновлення (компенсації)

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 18.07.2023).

порушених майнових та (або) немайнових прав і охоронюваних законом інтересів фізичної особи внаслідок кримінального правопорушення, що реалізується у притягненні до цивільно-правової відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

В Україні бажання вирішити проблему компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, у належному обсязі залишається лише добрим наміром. Правову підставу компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, державою було закладено у ст. 56 Конституції України. Згодом спроба врегулювати це питання знайшла своє підтвердження в ЦК України, де основою компенсації завданої шкоди кримінальним правопорушенням є цивільно-правові норми, які встановлюють деліктну відповідальність за завдання шкоди (статті 1166, 1167, 1177, 1207 та інші статті глави 82)¹. Також ми виходимо з того, що принцип державного забезпечення компенсації шкоди, зокрема заподіяної протиправною поведінкою особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, є основоположним у цивільних та цивільно-процесуальних правовідносинах, оскільки визначає систему відносин щодо відновлення (компенсації) майнових та особистих немайнових прав потерпілих осіб від кримінальних правопорушень. Призначенням інституту цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням, є саме забезпечення реалізації права потерпілого на захист його права, зокрема відновлення порушених прав, а також превентивно-каральна спрямованість, яка має на меті відновлення соціальної справедливості. Цілком очевидно, що цей субінститут має бути забезпечений державою в особі її уповноважених органів та функціонувати як досконалий механізм, який служить певній меті: сприяти відновленню приватної сфери фізичної особи, потерпілої від кримінального правопорушення, зокрема за рахунок держави. Отже, компенсація державою шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень є життєво необхідною, оскільки держава, виходячи з конституційних принципів, взяла на себе турботу про підтримку правопорядку в країні та захист прав усіх членів суспільства. Крім того, відшкодування цього виду шкоди потерпілим підвищить

ефективність цього субінституту та допоможе подолати пасивність громадян у затриманні правопорушників і розкритті кримінальних правопорушень.

Верховний Суд у своїх постановвах неодноразово давав роз'яснення щодо відшкодування (компенсації) шкоди, завданої правопорушенням, зокрема кримінальним: «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна»², «Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат»³, «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди»⁴, «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»⁵. Попри те, що зазначені постанови були ухвалені доволі давно, а внесені до них зміни й доповнення повною мірою не відповідають нинішнім правовим реаліям, вони все ж таки закріплюють правову основу для належного вирішення судових спорів, пов'язаних із відшкодуванням (компенсацією) потерпілим особам шкоди від кримінальних правопорушень.

Безсумнівним є те, що порушення суб'єктивного цивільного права, яке є підставою цивільно-правової відповідальності, полягає у вчиненні кримінального правопорушення,

² Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1989 № 3 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-89> (дата звернення: 18.07.2023).

³ Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.07.1995 № 11 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-95> (дата звернення: 18.07.2023).

⁴ Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 № 6 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92> (дата звернення: 18.07.2023).

⁵ Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення: 18.07.2023).

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.07.2023).

наслідком якого є майнова (немайнова) шкода, заподіяна фізичній особі (ст. 1177 ЦК України). Так само для компенсації державою шкоди, завданої особі, що потерпіла від кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 1177 ЦК України), одного лише вчинення кримінального правопорушення недостатньо. Відповідно до ст. 1207 ЦК України додатковими підставами мають бути такі юридичні факти: не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або якщо така особа є неплатоспроможною. Напевне, що до таких умов слід віднести й будь-які обставини, що унеможливають належне розслідування кримінального правопорушення чи відшукування особи, що його вчинила (смерть винної особи, неможливість розслідування кримінального правопорушення тощо), оскільки такі обставини перешкоджають ефективному захисту порушених суб'єктивних прав.

Наявність певних вимог, встановлених законом, є необхідною для настання цивільно-правової відповідальності для особи, що вчинила кримінальне правопорушення (Сібільов, 2004, с. 83). Зазначені вимоги є умовами цивільно-правової відповідальності: шкода, протиправна поведінка (вчинення кримінального правопорушення), причинний зв'язок між шкодою та протиправною поведінкою і вина заподіювача шкоди (ст. 1166 ЦК України).

Наявність шкоди (негативних наслідків), завданої кримінальним правопорушенням, є ключовою умовою для компенсації її державою (ч. 2 ст. 1177 ЦК України). Шкодою в цивілістичній доктрині є будь-яке знецінення особистого (немайнового) чи майнового блага, що охороняється правом. Це сукупність несприятливих для особи, якій вона заподіяна, особистих немайнових та майнових наслідків, що з'явилися внаслідок порушення суб'єктивних цивільних прав фізичної або юридичної особи (Борисова та ін., 2011, с. 729). Шкода, заподіяна порушенням суб'єктивних прав, може бути майновою та немайновою. Варто погодитись із твердженням щодо необхідності сприйняття шкоди не лише як підстави виникнення цивільного обов'язку з її відшкодування (компенсації), а і як однієї з підстав виникнення суб'єктивного права на вимогу щодо здійснення цього відшкодування (компенсації) відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 11 ЦК України. Норма ст. 11 ЦК України є регулятивною (правоустановчою), де визначаються умови формування цивільно-правового зобов'язання, а не підстави настання цивільно-правової відповідальності. Заподіяння шкоди – це юридичний факт, що зумовлює виникнення зобов'язання

внаслідок протиправних дій і його сутністю є відшкодування (компенсація) шкоди (Борисова та ін., 2011, с. 718–719).

Відшкодування шкоди не має розглядатися як звичайна відповідальність (Ігнатенко, 2000, с. 69), оскільки відшкодування – це не санкція за правопорушення, а спосіб виконання зобов'язання, реалізація обов'язку боржника. Оскільки такий обов'язок поглинає відповідальність, відповідно інститут відшкодування шкоди мір відповідальності не знає (Борисова та ін., 2011, с. 718–719). Отже, зобов'язання з відшкодування (компенсації) державою шкоди, що заподіяна кримінальним правопорушенням, виникають на єдиній підставі – заподіяння шкоди, але за різних умов. Тому доцільним є поділ зазначених умов на дві групи: загальні та спеціальні умови виникнення обов'язку з відшкодування (компенсації) шкоди. Загальні умови необхідні в усіх випадках, крім тих, щодо яких закон передбачає спеціальні винятки, розширює чи обмежує перелік таких умов (Ківалова, 2008, с. 165).

При визначенні протиправності дії, яка містить ознаки кримінального правопорушення, природними є наслідки таких дій, тобто шкода. Під протиправною поведінкою розуміють дію чи бездіяльність особи, яка об'єктивно не відповідає вимогам правових норм або умовам договору (Мироненко, Онищенко, 2014, с. 24). Важко собі уявити, що кримінальне правопорушення вчиняється в межах правових норм, такі дії є завжди поза законом і завжди завдають шкоди майновим та особистим немайновим правам потерпілих осіб. Законодавство презюмує факт, згідно з яким шкода, що є наслідком кримінального правопорушення, заподіюється не лише цілісності суспільних відносин, а й створюється загроза небезпеки для окремих членів суспільства. І, відповідно, порушуються цивільні права та охоронювані законом інтереси певної фізичної особи. Отже, протиправною є така поведінка заподіювача шкоди, яка порушує правову норму й суб'єктивне право потерпілої особи (жертви), тобто це поведінка суб'єкта (засудженого), що не відповідає вимогам закону, договору та призводить до порушення (зменшення, обмеження) майнових прав (благ) і охоронюваних законом інтересів іншої особи (Бородін, 2010, с. 106).

Наявність причинного зв'язку між протиправною дією та настанням несприятливих наслідків (шкоди) є необхідною умовою виникнення зобов'язання з компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Тобто це такий зв'язок, що об'єктивно існує між

обставинами реальної дійсності (явище, дія, наслідки), за яких одне явище породжує інше (наслідок, шкода). Причинний зв'язок означає, що шкода заподіяна саме протиправними діями (кримінальним правопорушенням) певної особи, а не виникла з інших причин. Саме тому доведенню підлягає не будь-яка шкода, а тільки та, що стала наслідком злочинного (протиправного) діяння (Хмельова, 2015).

Отже, причинний зв'язок між неправомірною поведінкою особи і шкодою є *об'єктивною умовою*, за наявності якої в сукупності з іншими можливе стягнення з винної особи такої шкоди (Галянтч та ін., 2013, с. 79). Виходячи з положень статей 1177, 1207 ЦК України, при компенсації шкоди державою особі, що потерпіла від кримінального правопорушення, причинний зв'язок має непростий зміст. Доказуванню підлягає низка складових причинного зв'язку. По-перше, необхідно довести, що негативні наслідки є об'єктивним породженням від протиправних дій особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. По-друге, постраждала особа має доводити, що правопорушник об'єктивно не здатен відшкодувати шкоду (не встановлена особа, яка скоїла кримінальне правопорушення, або вона визнана банкрутом). По-третє, постраждалий має надати докази того, що суб'єкти кримінального провадження (статті 36, 39, 40 Кримінального процесуального кодексу України), які уповноважені здійснити дії для розшуку чи встановлення особи, що вчинила кримінальне правопорушення, не виконали покладені на них обов'язки або не мали об'єктивної можливості їх виконати. Отже, наслідком таких дій уповноважених осіб є невстановлення особи, що вчинила кримінальне правопорушення.

Остання умова – це вина особи, що вчинила протиправне діяння. Одразу зауважимо, що умова про вину при виникненні в держави зобов'язання з компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, правового значення не має. Для настання обов'язку в держави компенсувати шкоду внаслідок кримінального правопорушення є тільки три умови: шкода, протиправні дії (бездіяльність) і причинний зв'язок між ними. Тому при визначенні осіб, зобов'язаних відшкодувати шкоду внаслідок кримінального правопорушення, варто розрізняти особу, що дійсно заподіяла шкоду, та особу, яка має компенсувати шкоду (державу). Отже, безпосереднім заподіювачем шкоди є особа, щодо якої набув чинності вирок суду (тобто засуджений (ст. 43 Кримінального процесуального кодек-

су України)) згідно зі статтями 1177, 1207 ЦК України. Проте за певних обставин (особа є неплатоспроможною чи не встановлено особу, що вчинила кримінальне правопорушення, або інші обставини) обов'язок з компенсації шкоди, що є наслідком кримінального правопорушення, буде покладено на державу.

Слід вважати, що йдеться не про відповідальність держави, а про обов'язок компенсувати завдану шкоду за певних обставин (юридичних фактів). Наголошуємо, що вина, на відсутність якої типово посиляються уповноважені особи Державного казначейства України, для настання обов'язку в держави компенсувати шкоду правового значення не має. Компенсація державою шкоди не є майновою відповідальністю, що перекладена на державу з особи, винної у кримінальному правопорушенні. Держава, виконуючи соціальні функції, створює для постраждалої особи додаткові, максимально привілейовані механізми усунення негативних наслідків від кримінального правопорушення (Баранова, Сиротенко, Сірий, 2006, с. 49).

Заслугує на увагу твердження про те, що у фізичної особи, яка потерпіла від кримінального правопорушення, право на компенсацію шкоди за рахунок держави виникає не з моменту заподіяння такої шкоди, а з моменту настання обставин, котрі перешкоджають компенсації особою, яка її заподіяла. До цього моменту шкода відшкодовується засудженим (Васильєв, 2015, с. 5–6). Згідно зі статтями 1177, 1207 ЦК України до спеціальних умов (обставин), за наявності яких є можливим покладення обов'язку на державу, слід віднести такі: шкода (фізична (тілесна), майнова, моральна (немайнова)) має бути заподіяна кримінальним правопорушенням тільки фізичній особі (членам її сім'ї чи близьким родичам); шкода має бути спричинена кримінальним правопорушенням; не встановлено особу (або особа встановлена, але не можливо її знайти), яка вчинила кримінальне правопорушення; особа має бути неплатоспроможною.

Загальновідомі обставини, в яких перебуває наша країна, майже унеможливають усі намагання вести належну статистику щодо реальної кількості потерпілих осіб від кримінальних правопорушень. Отже, немає точної інформації і щодо обсягу відшкодувань заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди в добровільному чи примусовому порядку особами, що вчинили кримінальні правопорушення. Хоча зауважимо, що Офіс Генерального прокурора намагається впорядкувати дані про кількість кримінальних

правопорушень¹. Ми розуміємо, що уповноважені особи роблять усе залежне від них, однак для реального захисту прав потерпілих осіб цього явно недостатньо. Сьогодні в Україні постраждали від кримінальних правопорушень особи в переважній більшості випадків не отримують компенсації завданої шкоди ані від засудженої особи, ані від держави. Не останню роль у цьому відіграє недосконалість чи індивідуальність українського законодавця щодо вдосконалення ефективних правових механізмів компенсації потерпілому завданої кримінальним правопорушенням шкоди. Як слушно зауважив свого часу Верховний Суд, фактори, що негативно впливають на дотримання прав потерпілих осіб у судовому процесі, є як недостатня правова обізнаність таких осіб та відсутність коштів на оплату послуг адвокатів, так і пасивне ставлення деяких державних обвинувачів до захисту прав потерпілих. Ускладнює здійснення потерпілими своїх прав під час судового процесу неякісне проведення досудового слідства². Потерпілі часто покладають надії на ефективні дії уповноважених осіб від держави щодо захисту та охорони їхніх прав. Однак органи досудового слідства подекуди формально та неквапливо здійснюють певні процесуальні дії, такі як визнання потерпілого цивільним позивачем відповідно до ст. 61 Кримінального процесуального кодексу України, не з'ясовують вид заподіяної шкоди (інколи ще й плутають їх) та обсяг позовних вимог, обґрунтованість. Навіть інколи переконують потерпілих заявляти цивільний позов під час розгляду справи в суді, а не під час досудового слідства. Як наслідок, цивільні права жертв кримінальних правопорушень у частині компенсації завданої кримінальним правопорушенням шкоди доволі часто залишаються не захищеними. Слідчі рідко пропонують обвинуваченим добровільно

відшкодувати завдану шкоду потерпілому, що є обставиною, яка пом'якшує покарання³.

Процес відправлення кримінального правосуддя має бути справедливим не лише для обвинувачених та правопорушників, а й для жертв кримінального правопорушення. Саме розуміння цього положення, найімовірніше, зумовило прийняття Резолюції 40/34 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1985 р., яка ухвалила Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою⁴. Цей міжнародно-правовий акт є важливим, тому що в ньому визначаються поняття «жертва злочину» (потерпілі від кримінального правопорушення) і принципи компенсаційних виплат з боку держави та вказано на необхідність дотримання балансу між правами підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) та інтересами жертви (потерпілих). Цей нормативний акт базується на принципі визнання прав жертв кримінальних правопорушень. Для держав у ньому встановлено напрями та способи забезпечення необхідного повождення з потерпілими від кримінальних правопорушень, визначено головні стандарти щодо оцінювання законодавства та практики його застосування⁵.

Однак існують й інші міжнародно-правові акти, серед яких слід вказати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод⁶,

³ Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 02.07.2004 № 13 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04> (дата звернення: 18.07.2023).

⁴ Декларація основних принципів правосуддя для жертв преступлений и злоупотребления властью : принята резолюцией 40/34 Генеральной Ассамблеи от 29.11.1985 // Организация Объединённых Наций : сайт. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/power.shtml (дата звернення: 18.07.2023).

⁵ Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 02.07.2004 № 13 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04> (дата звернення: 18.07.2023).

⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 18.07.2023).

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора : сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 18.07.2023).

² Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 02.07.2004 № 13 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04> (дата звернення: 18.07.2023).

яка гарантує кожному право на справедливий судовий розгляд (ст. 6) та наділила Європейський суд з прав людини повноваженням щодо присудження справедливої компенсації потерпілим від кримінального правопорушення (ст. 41). Слід також вказати і на Директиву Ради ЄС про відшкодування постраждалим від злочинів (Сенаторов, 2006, с. 130) та Директиву Європейського парламенту і Ради ЄС про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту постраждалих від злочину¹, які фактично уніфікують нормативну базу країн-учасниць у сфері захисту прав потерпілих осіб (жертв кримінальних правопорушень) та передбачають механізм компенсації шкоди. Вказані нормативні акти закріплюють обов'язок для держав-членів створити відповідні умови для ефективного захисту та підтримки осіб, що стали потерпілими від кримінальних правопорушень, та встановлюють мінімальний набір основних правових можливостей для потерпілих, здійснення яких має бути забезпечене на державному рівні. Водночас директиви ЄС передбачають тільки мінімальні правила для підвищення рівня захисту прав потерпілих осіб, країни – члени ЄС зі свого боку зобов'язуються збільшити цей обсяг. Утім, попри велику кількість нормативно-правових актів у цій галузі, основні з них дуже часто дублюють чи доповнюють один одного (В'юник, 2014, с. 104).

Реалізація дієвості правових механізмів компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, є одним із головних напрямів правової політики держави у сфері кримінальної юстиції, що майже 20 років тому (у 2004 р.) було втілено в Указі Президента України «Про Концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів»². Зазначеним Указом про-

голошено одну з головних засад захисту прав та охоронюваних законом інтересів потерпілих – забезпечення компенсації шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, навіть тоді, коли не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення або коли вона переховується чи є неплатоспроможною. Реалізація цієї Концепції мала відбутись у кілька етапів. По-перше, протягом 2004–2006 рр. мали бути розроблені та ухвалені нові нормативні акти, а чинні – вдосконалені. По-друге, з 2006 р. передбачалося впровадження у практику правового механізму компенсації потерпілим шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; створення сприятливих умов для діяльності громадських організацій і благодійних фондів з метою надання альтернативної допомоги (компенсації) потерпілим; встановлення необхідного обсягу відповідного бюджетного призначення в Державному бюджеті України; забезпечення можливості участі України в належних заходах із впровадження міжнародних принципів захисту прав потерпілих осіб у межах ініціатив ООН, Ради Європи, ЄС³.

Отже, потреба у створенні правового механізму компенсації державою шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, була зумовлена необхідністю дотримання гарантій (обов'язку) у галузі забезпечення прав потерпілих осіб (Присяжнюк, 2006, с. 23) та усвідомлення соціальної несправедливості забезпечення інтересів жертви злочину в плані розкриття кримінального правопорушення (Баранова, Сиротенко, Сірий, 2006, с. 39). Однак і нині ми очікуємо запровадження заходів, проголошених вищезазначеним Указом Президента України. Зауважимо, що декілька законопроектів все ж таки існує⁴, але вони залишилися на папері. Можливо, запровадження механізму відшкодування державою завданої кримінальним

¹ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA // EUR-Lex : сайт. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421925131614&uri=CELEX%3A32012L0029&fbclid=IwAR0E_PiKKEhSN3Rl3VJgou7wHG2wHLMLxIniAC-sgOzXwagPx9uZOSYnnjM (дата звернення: 18.07.2023).

² Про Концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів : Указ Президента України від 28.12.2004 № 1560/2004 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.gov.ua/laws/show/1560/2004> (дата звернення: 18.07.2023).

[rada.gov.ua/laws/show/1560/2004](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560/2004) (дата звернення: 18.07.2023).

³ Про Концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів : Указ Президента від 28.12.2004 № 1560/2004 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560/2004> (дата звернення: 18.07.2023).

⁴ Про прийняття за основу проекту Закону України про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину : Постанова Верховної Ради України від 18.01.2006 № 3363-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3363-15> (дата звернення: 18.07.2023). Втратила чинність.

правопорушенням шкоди є не на часі, але такими є вимоги міжнародної спільноти, тому національний законодавець все ж таки повинен розглянути законодавчі ініціативи та прийняти відповідне рішення.

Сьогодні склалася така ситуація, коли цивільне законодавство України передбачає обов'язок держави компенсувати шкоду фізичній особі, потерпілій від кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 1177, ч. 1 ст. 1207 ЦК України), але ці норми є відсильними до спеціального законодавства, якого не існує. Подібні відсильні норми можна знайти і у ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»¹. Тому зазначені нормативні акти не визначають, за яких саме умов можливе відшкодування за рахунок Державного бюджету України. Можна лише припустити, що умови залишились ті самі: якщо не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або якщо вона є неплатоспроможною (ст. 1207 ЦК України). Видається, що співвідношення статей 1177 та 1207 ЦК України призводить не лише до неоднозначного тлумачення норм щодо відповідальності держави за шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, а й викликає масу непорозумінь і труднощів у їх практичному застосуванні. Тому до ст. 1177 ЦК України мають бути внесені відповідні зміни й зазначені підстави відшкодування за рахунок Державного бюджету України завданої кримінальним правопорушенням шкоди, коли не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або якщо вона є неплатоспроможною.

Аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики України з точки зору їх відповідності цим стандартам свідчить про необхідність посилення захисту прав та інтересів потерпілих від кримінальних правопорушень, оскільки безправність потерпілих завдає непоправної шкоди репутації нашої країни в очах світової громадськості, породжує правовий нігілізм у суспільстві, сприяє зростанню випадків самосуду. Навіть положення чинного Кримінального кодексу України є каральними, а не захисними, тобто звернені лише до особи, що вчинила кримінальне правопорушення, про потерпілого та його захист майже не згадується (Коржанський, 2005, с. 144). Нагальність такої позиції є очевидною, оскільки су-

часні події в Україні, зруйновані міста, житлові квартали та інфраструктура значної частини міст, сіл та селищ вимагають від держави невідкладних дій щодо вироблення ефективних засобів поновлення порушених прав мирних громадян, а в разі неможливості такого поновлення – гарантувати їм можливість отримати відповідну компенсацію від держави.

Узагальнення результатів судової практики із цих категорій справ лише підтверджує відсутність з боку держави бажання здійснити свій головний обов'язок. Так, у більшості судових рішень із зазначеної тематики, що подані проти держави, відмовлено в задоволенні позовних вимог, оскільки спеціального закону, який би визначав умови та порядок відшкодування (компенсації) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, не ухвалено, а законами України про Державний бюджет за відповідні роки та дотепер видатки держави на відшкодування зазначеної шкоди також не передбачені².

² Рішення Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 31.01.2011 : справа № 2-118/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15245267> (дата звернення: 18.07.2023); Рішення Центрально-Міського районного суду міста Макіївки від 07.05.2008 : справа № 2-161/08 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1839228> (дата звернення: 18.07.2023); Рішення Судової колегії судової палати з цивільних справ апеляційного суду Луганської області від 22.01.2008 : справа № 22ц-4897/07 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3186880> (дата звернення: 18.07.2023); Рішення Печерського районного суду м. Києва від 23.01.2012 : справа № 2-4735/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21441319> (дата звернення: 18.07.2023); Рішення Садгирського районного суду м. Чернівців від 24.03.2014 : справа № 726/2521/13-ц, провадження № 2/726/37/14 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38274731> (дата звернення: 18.07.2023); Рішення Кременського району Луганської області від 10.10.2013 : справа № 1212/3405/12, провадження № 2/414/365/2013 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34013247> (дата звернення: 18.07.2023); Рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду від 02.03.2011 : справа № 2-721/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:

¹ Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 18.07.2023).

Однак шкода все ж таки підлягає компенсації в порядку, встановленому законодавчими актами. Чинна законодавча норма не потребує «спеціального порядку» або «порядку, спеціально встановленого», а вимагає лише дотримання порядку, який вже встановлено законодавчими актами. І такий порядок давно існує – це загальний позовний порядок. Слушною є і думка, що сьогодні наявні всі правові механізми, щоб потерпілий міг звернутися до суду з позовом про компенсацію шкоди державою, якщо така шкода не була відшкодована йому засудженим. Норми Конституції України є нормами прямої дії, які закріплюють принцип верховенства права, тобто звертатися до суду можна лише на підставі Конституції України. Крім того, практика Європейського суду з прав людини наголошує, що відсутність коштів у державному бюджеті не є підставою для відмови в позові (Буряковская, 2010). Тому держава має знайти кошти для такого виду компенсації чи спосіб (порядок), у який має відбутися компенсація шкоди фізичній особі, завданої кримінальним правопорушенням, оскільки держава має виконувати свій основний обов'язок та бути гарантом відновлення всіх прав потерпілих осіб.

Отже, порядок, передбачений законом (ст. 1177 ЦК України), стосується процедури компенсації шкоди. Суд, відмовляючи у вказаних судових справах про компенсацію державою шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, не вказував на відсутність цивільно-правових підстав для компенсації, а вказав на відсутність процесуально-правових механізмів здійснення права на захист у такий спосіб позивачами. Відмова суду в задоволенні позову є цілком неприйнятною, тому що в разі відсутності закону, що регулює спірні правовідносини, цивільне судочинство повинно застосовувати закон, що регулює подібні відносини (ч. 9 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України), тобто суд має застосувати аналогію закону. Отже, для компенсації державою шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, може бути використаний загальний позовний порядок, який застосовується при розгляді подібних за змістом справ.

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20192252> (дата звернення: 18.07.2023); Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12.09.2012 : справа № 6-13591св12 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26425360> (дата звернення: 18.07.2023).

ВИСНОВКИ. Сьогодні дуже гостро стоїть проблема неефективного відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. У нашій країні така шкода не відшкодовується взагалі. Це означає, що держава не повною мірою виконує свої зобов'язання щодо гарантії прав і свобод людини (ст. 3 Конституції України). Крім того, чинний цивільно-правовий механізм захисту прав та охоронюваних законом інтересів фізичної особи, яка потерпіла від кримінального правопорушення, та відомості про діяльність правоохоронних і судових органів у цій галузі свідчить, що захист її прав не є дієвим та ефективним і не дозволяє компенсувати шкоду (відновити порушені права) потерпілим від кримінального правопорушення. Тому потрібно негайно впровадити в законодавство України відповідні правові механізми для компенсації державою шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і нарешті ухвалити хоча б один із законопроектів, який би передбачав відшкодування шкоди в такому порядку.

Беззаперечним є й те, що цивільно-правова відповідальність виконує низку соціально важливих функцій та має справу з персоніфікованою відповідальністю. Але практика показує, що приватна сфера з компенсацією шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, сама не справляється. Саме тому законодавець має розробити ефективний компенсаційний механізм для відшкодування шкоди внаслідок кримінального правопорушення, який з метою забезпечення функцій цивільно-правової відповідальності повинен перебувати у площині цивільно-правового регулювання відносин з відшкодування шкоди. Основними правовими підставами реалізації фізичними особами права на компенсацію заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди за рахунок держави є правова (нормативна) можливість фізичної особи відновити порушені права та захистити охоронювані законом інтереси за допомогою юрисдикційної форми в позовному порядку. Для компенсації за рахунок держави шкоди, завданої потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, одного лише вчинення кримінального правопорушення як підстави виникнення цивільно-правової відповідальності недостатньо. Тому додатковими підставами є такі юридичні факти, як невстановлення особи, котра вчинила кримінальне правопорушення, або якщо така особа є неплатоспроможною. Водночас право на відшкодування фізичній особі шкоди внаслідок кримінального правопорушення виникає з моменту настання обставин, що унеможливають її відшкодування

(компенсацію) особою, яка її заподіяла, а не з моменту її заподіяння. Отже, при визначенні осіб, зобов'язаних відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, слід відмежовувати особу, яка фактично завдала шкоду, та особу, що має відшкодувати (компенсувати) шкоду (держава, за рахунок Державного бюджету).

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Баранова Л. М., Сиротенко С. Є., Сірий М. І. Компенсація шкоди жертвам насильницьких злочинів в Україні (фахові аспекти). Київ : Наш час, 2006. 100 с.
2. Бородин М. Розгляд цивільних справ, які впливають із зобов'язань щодо відшкодування шкоди, завданої власником джерела підвищеної небезпеки. *Право України*. 2010. № 7. С. 101–106.
3. Буряковская Т. Для украинской Фемиды преступник интереснее, чем потерпевший // *Україна кримінальна* : сайт. 27.02.2010. URL: <https://cripo.com.ua/scandals/?p=88866/> (дата звернення: 18.07.2023).
4. В'юник М. В. Щодо питання державної компенсації потерпілим від злочинів. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Право»*. 2014. Вип. 21. С. 101–111.
5. Васильєв В. В. Правове регулювання відшкодування шкоди, завданої злочинцем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2015. 20 с.
6. Відшкодування моральної шкоди: коментар, законодавство, судова практика / за ред. М. К. Галянтича ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 288 с.
7. Ігнатенко В. М. Характеристика підстав виникнення недоговірних зобов'язань. *Проблеми законності*. 2000. Вип. 1. С. 67–70.
8. Ківалова Т. С. Зобов'язання відшкодування шкоди у цивільному законодавстві України (теоретичні аспекти). Одеса : Юрид. літ., 2008. 360 с.
9. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину : монографія. Дніпропетровськ : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
10. Мироненко В. П., Онищенко О. С. Загальні умови виникнення зобов'язань по відшкодуванню моральної шкоди. *Юридична наука*. 2014. № 14. С. 23–28.
11. Присяжнюк Т. І. Актуальні питання охорони прав потерпілого від злочину. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 12. С. 23–27.
12. Сенаторов М. В. Права потерпілого від злочину: міжнародні стандарти та вітчизняний шлях. *Право України*. 2006. № 5. С. 130–133.
13. Сібільов М. Підстава та умови цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань за чинним Цивільним кодексом України. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 2 (37). С. 80–88.
14. Хмельова Н. А. Умови відшкодування шкоди державою фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2 (8). URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2015_2_13.pdf (дата звернення: 18.07.2023).
15. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасібо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 2. 816 с.

Надійшла до редакції: 28.07.2023

Прийнята до опублікування: 31.08.2023

REFERENCES

1. Baranova, L. M., Syrotenko, S. Ye., & Siryi, M. I. (2006). *Compensation for damages to victims of violent crimes in Ukraine (professional aspects)*. Our Time.
2. Borodin, M. (2010). Consideration of civil cases arising from obligations to compensate for damage caused by the owner of a source of increased danger. *Law of Ukraine*, 7, 101–106.
3. Borysova, V. I., Spasibo-Fatieieva, I. V., & Yarotskyi, V. L. (Eds.). (2011). *Civil law* (Vol. 2). Right.
4. Buryakovskaya, T. (2010, February 27). *For Ukrainian Themis, the criminal is more interesting than the victim*. The Criminal Ukraine. <https://cripo.com.ua/scandals/?p=88866/>.
5. Haliantsych, M. K. (Ed.). (2013). *Compensation for moral damage: commentary, legislation, case law*. Yurinkom Inter.
6. Ihnatenko, V. M. (2000). Characteristics of the grounds for the emergence of non-contractual obligations. *Problems of Legality*, 1, 67–70.
7. Khmelova, N. A. (2015). Conditions for compensation of damage by the state to an individual who suffered from a criminal offense. *Theory and Practice of Jurisprudence*, 2(8). http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2015_2_13.pdf.

8. Kivalova, T. S. (2008). *Obligation to compensate for damage in the civil legislation of Ukraine (theoretical aspects)*. Legal literature.
9. Korzhanskyi, M. Y. (2005). *The object and subject of the crime*. Lira LTD.
10. Myronenko, V. P., & Onishchenko, O. S. (2014). General conditions for the emergence of obligations to compensate for moral damage. *Juridical Science*, 14, 23–28.
11. Prysiazhniuk, T. I. (2006). Actual issues of protection of the rights of the victim of a crime. *Bulletin of the Supreme Court of Ukraine*, 12, 23–27.
12. Senatorov, M. V. (2006). The rights of the victim of a crime: international standards and the domestic way. *Law of Ukraine*, 5, 130–133.
13. Sibilov, M. (2004). Grounds and conditions of civil liability for breach of contractual obligations under the current Civil Code of Ukraine. *Journal of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2(37), 80–88.
14. Vasyliiev, V. V. (2015). *Legal regulation of compensation for damage caused by a crime* [Candidate thesis, Yaroslav Mudryi National Law University].
15. Viunyk, M. V. (2014). Regarding the issue of state compensation for victims of crimes. *Zbirnik Naukovih Prac' Harkivs'Kogo Nacional'Nogo Pedagogičnogo Universitetu imeni G. S. Skovorodi*. *Pravo*, 21, 101–111.

Received the editorial office: 28 July 2023

Accepted for publication: 31 August 2023

DMYTRO VOLODYMYROVYCH TYMOSHENKO,

Candidate of Law,

Kharkiv National University of Internal Affairs,

Department of Civil Law and Procedure;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7008-7007>,

e-mail: timoshenkolex@gmail.com

LEGAL GROUNDS FOR EXERCISING THE RIGHT TO CLAIM COMPENSATION FOR DAMAGES AT THE EXPENSE OF THE STATE BY AN INDIVIDUAL WHO HAS SUFFERED FROM A CRIMINAL OFFENCE (CIVIL LAW ASPECT)

The article identifies the legal grounds for exercising by an individual the right to claim compensation for damage caused by a criminal offence at the expense of the State (the State Budget of Ukraine), and analyses and identifies the specific features of such legal grounds. It has been noted that for compensation of damage caused to a victim as a result of a criminal offence at the expense of the State Budget of Ukraine, the mere commission of a criminal offence as the basis for civil liability is not sufficient. Therefore, additional grounds are such legal facts as failure to identify the person who committed the criminal offence or if such a person is insolvent.

In addition, it has been noted that the right to compensation for damage to an individual who has suffered from a criminal offence arises from the moment when circumstances which make it impossible to compensate (reimburse) the damage by the person who caused it occur, and not from the moment when such damage is inflicted. The article clarifies the peculiarities of an individual's exercise of the right to compensation for damage caused by a criminal offence at the expense of the State Budget of Ukraine. Therefore, when determining the persons obliged to compensate for the damage caused by a criminal offence, it is important to distinguish between the person who actually caused the damage and the person who should compensate (reimburse) the damage (the State at the expense of the State Budget).

It has been stressed that the State is not liable for the damage caused by a criminal offence. This refers to the State's obligation to compensate for the damage caused by a criminal offence, subject to certain legal facts. The conditions for imposing the obligation on the state (the State Budget of Ukraine) are as follows: the damage (property, physical (bodily), moral (non-property)) must be caused by a criminal offence to an individual, his/her family members or close relatives; the damage is a consequence of a criminal offence; the person who committed the criminal offence has not been identified (or the person has been identified but cannot be found); the person who caused the damage must be insolvent.

Ways to improve the mechanism of legal regulation of relations for compensation for damage caused by a criminal offence at the expense of the State Budget of Ukraine are proposed. The legal mechanism for compensation for damage caused by a criminal offence, with a view to ensuring the functions of civil liability, should be in the area of civil law regulation of relations for compensation for damage.

Key words: *damage, criminal offence, individual, obligation, grounds for compensation, conditions, liability, state budget.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Тимошенко Д. В. Правові підстави здійснення фізичною особою, потерпілою від кримінального правопорушення, права на компенсацію шкоди за рахунок держави (цивільно-правовий аспект). *Право і безпека*. 2023. № 4 (91). С. 56–67. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.05>.

Citation (APA): Tymoshenko, D. V. (2023). Legal grounds for exercising the right to claim compensation for damages at the expense of the state by an individual who has suffered from a criminal offence (civil law aspect). *Law and Safety*, 4(91), 56–67. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.05>.